

BIJLAGE VI

Onderzoeksrapport Mare ‘Evaluatie stemmen met een nieuw stembiljet GR26’

Evaluatie stemmen met een nieuw stembiljet GR26

Rapportage kwalitatief onderzoek

Definitieve versie

OSAGE

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

MARE

Projectnummer MARE: 2025265

13 mei 2026

Inhoudsopgave

Achtergrond en onderzoeksdoelstellingen	3
Conclusies	5
Onderzoeksresultaten	7
<i>Gebruik van, ervaring met en waardering voor het nieuwe stembiljet</i>	
<i>Klantreis</i>	
Bijlagen	14
<i>Onderzoeksverantwoording</i>	
<i>Stimulusmateriaal</i>	

MARE

MARE voert onderzoek uit binnen het kader van ISO 20252:2019 (kwaliteit onderzoek) en ISO 27001:2017 (data security). MARE conformeert zich tevens aan de richtlijnen van brancheorganisatie MOA wat betreft persoonsgegevens. Daarnaast voldoet MARE aan de overheidsnorm BIO (Baseline Informatiebeveiliging Overheid).

Disclaimer

Kwalitatief onderzoek is verkennend en inventariserend van aard. Uitkomsten van dergelijk onderzoek moeten dan ook in de eerste plaats worden gezien als indicatief en hypothesevormend en niet als (cijfermatig bewezen) feiten. Omwille van de leesbaarheid wordt in deze rapportage van de stellende vorm gebruik gemaakt.

1. Achtergrond en onderzoeksdoelstellingen

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen op 18 maart 2026 is in 11 gemeenten met een nieuw stembiljet gestemd. Naar aanleiding daarvan is behoefte aan een evaluatie van het nieuwe stembiljet om meer inzicht te krijgen in:

- Begrip van en sentiment rondom het nieuwe stembiljet;
- In hoeverre de stem op een partij bewust is geweest;
- De mate van mentale belasting bij het gebruik van het nieuwe stembiljet.

MARE heeft de opdracht gekregen om kwalitatief onderzoek uit te voeren naar bovenstaande punten. Dit onderzoek is uitgevoerd op 19 en 20 maart door MARE.

Onderzoeksdoelstelling

1. Inzicht krijgen in hoe de ingezette middelen, materialen en processen rondom het nieuwe stembiljet voor de gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026 zijn ervaren onder kiezers in de experimenteergemeenten.

Meer specifiek inzicht in de ervaring met het gebruik van, het begrip van en de waardering voor:

- Het nieuwe stembiljet en de lijst met kandidaten in het stemhokje
  - De lijst met kandidaten die kiezers thuis hebben ontvangen (brievenbusmodel)
  - De uitleg over het nieuwe stembiljet door stembureauleden op het stembureau
2. Inzicht krijgen in hoeverre de stem op een partij en een kandidaat een bewuste keuze is geweest.
  3. Inzicht krijgen in de mate van mentale belasting bij gebruik van het nieuwe stembiljet versus de gepercipieerde mentale belasting bij (eerdere) gebruik van het huidige stembiljet.
  4. Inzicht krijgen in welke gevoelens en emoties een rol spelen tijdens het stemmen met het nieuwe stembiljet versus gepercipieerde gevoelens en emoties tijdens het stemmen met het huidige stembiljet.

Output onderzoek

- Inzicht in de ervaringen met stemmen met het nieuwe stembiljet, de mentale belasting van stemmen met het nieuwe stembiljet en gevoelens en emoties die een rol spelen tijdens stemmen met het nieuwe stembiljet.
- Een beeld krijgen van de manier hoe kiezers het stembiljet invullen en de mate waarin zij tijdens het invullen bewust een partij en kandidaat kiezen.

Onderzoeksmethode

Er is gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Het onderzoek bestond uit 30 individuele diepte-interviews van ongeveer 30 minuten. Alle gesprekken zijn online uitgevoerd via MS Teams. Betrokkenen van OSAGE en BZK hebben online meegekeken met het onderzoek.

Het onderzoek vond plaats aan de hand van de volgende materialen:

- Een fictief nieuw stembiljet
- Een fictieve lijst met kandidaten
- Een fictieve lijst met kandidaten brievenbusmodel

De onderzoeksverantwoording en het stimulusmateriaal worden weergegeven in de bijlage.

2. Conclusies

- Stemmen met het nieuwe stembiljet roept een positief sentiment op. Dit komt vooral door het handzame formaat en het geboden overzicht.
- De communicatie voorafgaand aan de verkiezingen (flyer, lijst met kandidaten) is duidelijk en informatief. Let wel, lang niet alle kiezers hebben deze informatie gezien of gelezen voordat ze naar het stembureau gingen.
- De uitleg van een stembureaulid op het stembureau is belangrijk voor het begrip van stemmen met het nieuwe stembiljet, maar ook om vertrouwen te geven en geruststelling te bieden over het stemmen hiermee. Vooral voor de groep kiezers die op het stembureau ontdekt dat ze met een nieuw stembiljet gaat stemmen, is dit een essentieel moment binnen de klantreis.
  - Voor kiezers die wel op de hoogte zijn biedt de uitleg bevestiging of vertrouwen. In sommige gevallen is (toch ook) een deel van de informatie nieuw. Zoals dat de lijst met kandidaten in het stemhokje ligt.
- Het stembiljet zelf is duidelijk. Het geeft goed weer dat kiezers eerst op een partij moeten stemmen en vervolgens op een kandidaat. Een paar elementen kennen een positieve beoordeling in vergelijking met het huidige stembiljet.
  - De logo's helpen bij de herkenbaarheid van de partijen.
  - Het grote(re) lettertype maakt dat het stembiljet goed leesbaar is.
  - Het in- en uitvouwen is makkelijk.
- De lijst met kandidaten in het stemhokje is duidelijk. Niet iedereen heeft deze nodig gehad (want een deel van de respondenten was voorbereid of stemt op de lijsttrekker) of gezien in het stemhokje.
- De lijst met kandidaten die kiezers thuis ontvangen (brievenbusmodel) is duidelijk en overzichtelijk. NB Een deel van de kiezers in dit onderzoek heeft hier thuis geen aandacht aan geschonken.
- Alle deelnemers in het kwalitatieve onderzoek hebben tijdens GR26 heel bewust op een partij gestemd. Door de opbouw van het stembiljet wordt men direct naar de keuze voor een partij gestuurd. De logo's zorgen ervoor dat de partijen snel herkenbaar zijn voor de kiezer. Wanneer men stemt is de keuze voor een partij de meest belangrijke. Daarnaast maken sommige deelnemers ook een bewuste keuze voor een kandidaat (bijvoorbeeld de eerste vrouw op de lijst of een bekende).
- De mentale belasting van stemmen met het nieuwe stembiljet is voor een groot deel van de kiezers afgenomen in vergelijking met stemmen met het huidige stembiljet. Door het handzame formaat is in- en uitvouwen makkelijk en niet stressvol. Daarnaast geeft het overzichtelijke formaat (A3-formaat) van het stembiljet houvast en duidelijkheid, hetgeen de mentale belasting ten goede komt.
  - Er is ook een deel die naast bovengenoemde 'ontlasting', meer mentale belasting ervaart bij het nieuwe stembiljet. Dit komt voort uit het werken met twee documenten en het moeten onthouden van een nummer terwijl er wordt overgeschakeld van de lijst met kandidaten naar het stembiljet. Deze groep is in de minderheid en bestaat uit kiezers die boven de 50 jaar zijn en lager- tot

middenopgeleid. NB Wanneer men ervoor kiest om geen gebruik te maken van de lijst met kandidaten vervalt deze mentale belasting.

- Stemmen met het nieuwe stembiljet roept weinig uitgesproken emotie op, anders dan en positief gevoel. De positieve waardering van het stemmen met het nieuwe stembiljet, zit vooral in de functionele kenmerken (gemak en overzicht) en minder in de emotionele aspecten.

3. Onderzoeksresultaten

Gebruik van, ervaring met en waardering voor het nieuwe stembiljet

Ervaringen stemmen met het nieuwe stembiljet

- Stemmen met het nieuwe stembiljet wordt overwegend positief ontvangen. Het positieve sentiment komt vooral doordat het in- en uitvouwen van een kleiner stembiljet als prettig wordt ervaren. Het handzamer formaat zorgt er ook voor dat men het stembiljet overzichtelijk vindt.
  - Ook wordt soms genoemd dat de logo's van de partijen prettig zijn voor de herkenbaarheid, dat het lettertype groter is en daarmee de leesbaarheid beter is.
- Daarnaast zijn er neutrale reacties, aangezien het stemmen met het nieuwe stembiljet over het algemeen geen sterke emoties oproept bij de stemmers.
  - Een enkele kanttekening gaat over de extra handeling (ten opzichte van het huidige stembiljet), het zetten van twee bolletjes. Het kan omslachtig voelen of als meer werk worden ervaren, zeker als het nodig is om de lijst met kandidaten te gebruiken.

“Heel compact en overzichtelijk.”

“Dit is een stap voorwaarts.”

“Ik hoopte al dat ik het nieuwe stembiljet zou krijgen, want het opvouwen van het oude stembiljet was zo moeilijk.”

- Hoewel het sentiment positief is, zijn er ook stemmers die stemmen met het nieuwe stembiljet niet direct ‘goed’ hebben gedaan.
  - Een deel hiervan snapt de werkwijze van stemmen met het nieuwe stembiljet wel, maar is vanwege haast of gewenning met het huidige stembiljet de mist in gegaan met het nieuwe stembiljet. Overigens niet door een ongeldige stem uit te brengen, maar door op een andere kandidaat te hebben gestemd dan beoogd. Dat het (hoogstwaarschijnlijk) geen ongeldige stem betrof kon worden geconstateerd omdat de kiezers een hoog kandidaatnummer (1 t/m 4) bij een grote partij hadden gekozen.
  - Dit komt met name voor in de doelgroep 50+ en lager tot middenopgeleid, maar geldt niet voor iedereen (maar een paar) binnen deze doelgroep.
  - Een ander deel begrijpt stemmen met het nieuwe stembiljet niet volledig, waardoor men mogelijk soms geldig en soms niet geldig stemt. De stem op een partij snapt men wel, men begrijpt hoe men deze keuze kenbaar moet maken en geeft aan deze altijd bewust te maken. De stem voor de kandidaat wordt echter niet of minder bewust gemaakt.

NB In dit onderzoek zijn er twee respondenten voor wie dit geldt. Beiden vallen in de groep 70+ jaar en lageropgeleid en beiden hadden al eerder met het nieuwe stembiljet een stem uitgebracht.

- Voor hen geldt dat een geldige stem uitbrengen in sommige gevallen goed gaat, bijvoorbeeld omdat de wens is om op een lijsttrekker te stemmen. Het kan ook een geldige stem opleveren als er toevallig en onbewust een nummer aan wordt gekruist dat bij een bestaande kandidaat hoort. Echter, het kan ook misgaan als er lukraak een nummer wordt ingekleurd en deze in praktijk past bij een kandidaatnummer dat hoger blijkt te zijn dan het aantal kandidaten van de gekozen partij.

“Nadat ik de partij heb gekozen, kruis ik gewoon een nummer aan, ik ken ze toch niet. Leuk voor diegene dat die dan een stem erbij krijgt.”

“Ik had bij de Tweede Kamerverkiezing gewoon alleen partij gedaan, ik ken al die mensen toch niet. Iemand had wel gezegd dat ik twee bolletjes moest doen, maar ik dacht waarom dan? Ik kende die mensen niet. Later hoorde ik dat het ook dan wel wordt meegeteld. Ik dacht gewoon alleen partij is genoeg.”

Bewuste keuze voor een partij

- Alle deelnemers aan dit onderzoek hebben een partij gekozen door een bolletje te kleuren bij de voorkeurspartij. Allen geven aan ook bewust een keuze te hebben gemaakt voor een partij (en in sommige gevallen ook bewust voor een kandidaat). In het kwalitatieve onderzoek hebben we geen deelnemers gesproken die hebben aangegeven alleen een kandidaat te hebben ingekleurd.
- Een deel van de respondenten geeft aan met het nieuwe stembiljet (nog) bewuster op een partij te stemmen dan met het huidige stembiljet.
  - Een veelgenoemde reden voor het bewust(er) stemmen op een partij is het weergeven van de logo's naast de partijnamen. Ook wordt er genoemd dat het komt omdat er (apart) eerst op een partij wordt gestemd, en daarna op een kandidaat (in vergelijking met het huidige stembiljet).
  - Doordat gevoelsmatig bewust(er) op een partij wordt gestemd, voelt het voor meerdere kiezers oneerlijk dat een stem ongeldig is wanneer een te hoog kandidaatnummer wordt ingekleurd.
- Sommigen weten dat een stem op een partij noodzakelijk is om een geldige stem uit te brengen, maar dat stemmen op een kandidaat (tijdens het experiment) niet noodzakelijk is om mee te worden genomen bij de telling.

“Je stemt bewuster op een partij dan voorheen.”

“Het is oneerlijk als een te hoog kandidaatnummer niet meetelt, je kiest bewust een partij en dit komt juist bij de kleine partijen voor en die hebben nu juist die stemmen nodig.”

“Ik ga ervan uit dat de kandidaten die erop staan allemaal dezelfde uitvoering hanteren van de partij waar je voor kiest hanteren, niet de één meer dan de ander.”

Mentale belasting

- Voor alle kiezers die deelnamen aan het onderzoek is de mentale belasting kleiner ten opzichte van het huidige stembiljet, als het gaat om het in- en uitvouwen van het stembiljet. Vooral het invouwen kan als stressvol (en gedoe) worden ervaren met het huidige stembiljet. Sommige kiezers zien hier op voorhand tegenop, wat zelfs een drempel kan opwerpen om te gaan stemmen.
  - Het nieuwe stembiljet vermindert deze belasting doordat het handzamer is en minder fysieke handelingen vereist.
  - Daarnaast draagt het kleinere formaat bij aan meer overzicht en een groter gevoel van controle, wat de mentale belasting verder verlaagt.
- Bij de eerste keer stemmen met het nieuwe stembiljet is de mentale belasting voor een deel van de kiezers op een bepaald vlak groter. Dit geldt met name voor stemmers die niet op de lijsttrekker stemmen.
  - De mentale belasting is groter doordat men moet nadenken over de werkwijze en de te nemen stappen en doordat er gebruik wordt gemaakt van twee documenten. Daarbij moet men het kandidaatnummer uit de lijst met kandidaten onthouden en vervolgens het bijbehorende bolletje op het stembiljet inkleuren.
  - Ten opzichte van het huidige stembiljet is de mentale belasting die samenhangt met het onthouden van het kandidaatnummer groter. De kiezer wil het graag ‘goed’ doen en ervaart minder controlemogelijkheden in vergelijking met het huidige stembiljet.
  - Er zijn ook kiezers die het stemmen met het nieuwe stembiljet als zeer makkelijk ervaren. Deze groep ervaart geen (extra) mentale belasting.

“Een kind kan de was doen.”

“Ik wist niet dat ik met een nieuw stembiljet ging stemmen, toen ik het hoorde dacht ik dat het vast de bedoeling was om het makkelijk te maken voor iedereen en dat bleek ook zo te zijn.”

- Bij kiezers die al eerder hebben gestemd met het nieuwe stembiljet, neemt de mentale belasting af. Er lijkt sprake te zijn van een leereffect. Daarnaast is er vooraf geen sprake meer van stress over de vraag of het stemmen met het nieuwe stembiljet goed zal verlopen. Men weet (of denkt te weten) hoe het werkt en heeft er

vertrouwen in een geldige stem op de partij en kandidaat van keuze te kunnen uitbrengen.

- Dit vertrouwen brengt ook een risico met zich mee. De groep die veronderstelt te weten hoe stemmen met het nieuwe stembiljet werkt, staat minder open voor het ontvangen van informatie of uitleg van een stembureaulid. Wanneer men stemmen met het nieuwe stembiljet niet helemaal begrijpt staat het niet of minder openstaan voor informatie een leereffect in de weg.

“Je moet altijd eerst even wennen, de vorige keer was het even van Hoe moet dit?..., maar nu was het een kwestie van thuiskomen.”

“Wat nu als ik niet was voorbereid, dan moet ik in de hal het nummer opzoeken. Maar later hoorde ik dat het ook in het hokje lag, dat heb ik niet gezien.”

Gevoel

- Deelnemers vinden het lastig om hun gevoelens ten aanzien van het stemmen het nieuwe stembiljet te verwoorden. Wanneer zij gevoelens benoemen, hebben deze voornamelijk betrekking op het stemmen in het algemeen en niet specifiek op stemmen met het nieuwe stembiljet.
- Stemmen met het nieuwe stembiljet roept overwegend positieve reacties op, die voornamelijk samenhangen met het ervaren gemak en overzicht. Bij de waardering ligt de nadruk vooral op functionele kenmerken, terwijl emotionele aspecten een minder prominente rol spelen.

“Gevoel? Ik heb niet echt een gevoel bij het stembiljet. Maar ik ben erg positief. Van mij mogen ze het definitief invoeren.”

Klantreis

Vorbereiding thuis

- Vorbereiding op het stemmen wordt in eerste instantie geassocieerd met het bepalen op welke partij er wordt gestemd. Van de kiezers die op de hoogte waren dat er in hun gemeente werd gestemd met het nieuwe stembiljet, heeft een deel zich thuis voorbereid op het stemmen met het nieuwe stembiljet.
- Tijdens de vorbereiding zijn verschillende middelen/ kanalen gebruikt, waaronder berichten vanuit de media (of lokale krant), de flyer en de lijst met kandidaten brievenbusmodel.
  - In enkele gevallen kwam de lijst met kandidaten relatief laat binnen, waardoor men het gevoel had zich niet goed genoeg te kunnen vorbereiden.
  - Een enkeling voelt zich verplicht om zich voor te bereiden, zodat er niet te veel tijd in het stemhokje nodig is om een keuze te maken (aan de hand van

de lijst met kandidaten). Met name als er een lange rij staat in het stembureau wil diegene de rij niet ophouden.

- Alle informatie die kiezers thuis hebben ontvangen wordt als duidelijk, volledig en behulpzaam ervaren.
  - NB Ondanks dat men de informatie wel heeft gezien of gelezen, is het toch niet voor iedereen duidelijk dat er een lijst met kandidaten in het stemhokje ligt. Daardoor ontstaat het gevoel dat het verplicht is om thuis voor te bereiden en het kandidaatsnummer te onthouden.
- Ook is er een groep niet op de hoogte is dat er in de eigen gemeente met een nieuw stembiljet wordt gestemd. Zij komen daar in het stembureau achter, op het moment dat de stempas wordt geopend of als ze toelichting krijgen van een stembureaulid.
  - Dit komt zowel voor bij nieuwe gemeenten als bij gemeenten waar eerder met het nieuwe stembiljet gestemd is.

“Als je nog niet weet op wie je gaat stemmen is het wel lastig. Het vraagt wat voorbereiding.”

“Je wil voorkomen dat je daar nog moet zoeken, dat je niet zo lang in stemhokje hoeft te staan. Je wil de rij niet ophouden.”

“Voorbereid? Nee, het is geen hogere wiskunde. Hoe moeilijk kan het zijn.”

“Als ze iets ontwerpen voor heel Nederland, dan zal ik er wel uitkomen denk ik dan.”

Uitleg/ informatie op het stembureau

- Het stembureaulid die informatie geeft op het stembureau is essentieel voor het begrip, de geruststelling en het vertrouwen om te stemmen met het nieuwe stembiljet. Met name het onder de aandacht brengen dat er twee rondjes ingekleurd dienen te worden, en dat het nummer niet hoger mag zijn dan het aantal kandidaten van de gekozen partij wordt als belangrijke informatie gezien.
- De uitleg is aan iedereen aangeboden, een deel staat er minder voor open. Dat komt vooral voor als men het idee heeft al goed genoeg op de hoogte te zijn, het al te begrijpen (zelfs als dit niet zo is) of er überhaupt niet voor openstaat.
  - Dit geldt zowel voor mensen die voorbereid zijn, als de mensen die niet voorbereid zijn en in het stembureau erachter komen dat ze met een nieuw stembiljet gaan stemmen.
  - Soms heeft men het verhaal al (groten)deels gehoord toen er een andere kiezer werd voorgelicht terwijl men stond te wachten.
- Naast de uitleg van het stembureaulid wordt het ook gewaardeerd dat de lijst met kandidaten in het stembureau hangt. Dit wordt gebruikt om te zien welke kandidaten op de lijst staan, of om te controleren of men het juiste nummer heeft onthouden.

*“Het moet toch juist eenvoudiger zijn, dan moet het zichzelf toch wijzen.
Dan heb ik ook geen uitleg nodig.”*

*“Er stond iemand bij de ingang van het stembureau. Dat was heel prettig.
Ze legde het goed uit. Vooral dat als er maar vier zetels zijn, je niet op een
vijfde kandidaat moet stemmen omdat je dan een ongeldige stem
uitbrengt.”*

Stembiljet

Het stembiljet wordt door iedereen positief beoordeeld.

- Er zijn veel positieve reacties op het kleinere formaat van het nieuwe stembiljet. Door het kleine formaat is het handzamer en is het stembiljet makkelijker op te vouwen. Bovendien zorgt het formaat ervoor dat het stembiljet overzichtelijker oogt en dragen het grotere lettertype en de kleuren (zoals de logo's van de partijen) daaraan bij.
  - Naast dat logo's op het stembiljet een extra bevestiging vormen dat men op de gewenste partij stemt, dragen zij ook bij aan het gevoel dat er bewust voor een partij wordt gekozen.
  - De uitleg op het stembiljet over het zetten van twee bolletjes draagt bij aan de duidelijkheid over wat er gedaan moet worden. Voor een enkeling is dat de reden waardoor ze een geldige stem hebben uitgebracht (de eerste keer stemmen met het nieuwe biljet).
- Ook werkt het kleinere stembiljet drempelverlagend voor sommigen, omdat het de stress van het opvouwen en het verliezen van overzicht wegneemt.
- Daarnaast is duurzaamheid een veelgenoemd positief aspect. Men gaat ervanuit dat er minder papier wordt gebruikt aangezien het stembiljet kleiner is.

Naast de positieve reacties, is er een aantal (kritischere) opmerkingen gemaakt:

- Voor sommigen voelt de horizontale weergave van de kandidaatnummers onnatuurlijk en contra-intuïtief.
- Daarnaast werd het stembiljet door één iemand voor een flyer aangezien. Dit kwam door zowel de vormgeving als de uitleg, waardoor het eerder als een instructie overkwam, aldus de persoon in kwestie.
- Een deel van de kiezers heeft niet gezien dat het aantal kandidaten per partij in het figuurtje naast de partij staat. Desgevraagd wordt dit wel gewaardeerd en als nuttige informatie gezien.
- Een enkeling heeft onbewust in een stemhokje gestemd dat bestemd was voor blinden en slechtzienden. Hierdoor ontstond verwarring of de mal onderdeel was van het stemmen met het nieuwe stembiljet.

*“De logo's van de partijen zijn een extra bevestiging dat je stemt op de
partij waar je op wilt stemmen.”*

“Heel fijn. Was altijd gedoe met het grote stembiljet. Deze is klein en makkelijker werken. Veel overzichtelijker.”

Lijst met kandidaten

In lijn met vorig onderzoek heeft niet iedereen de lijst met kandidaten voor het stemmen gebruikt of gezien.

- Als er op de lijsttrekker wordt gestemd, is het niet nodig om de lijst met kandidaten te raadplegen. Net als wanneer iemand thuis het nummer al heeft opgezocht van de kandidaat waarop gestemd gaat worden. Ook waren er een paar deelnemers die de lijst met kandidaten niet hebben gezien.
  - Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de kiezers hun stembiljet over de lijst met kandidaten hebben gelegd.
  - In sommige gevallen is de persoon er door een stembureau lid op gewezen dat de lijst in het stemhokje ligt.

Voor diegenen die de lijst met kandidaten wel hebben gebruikt, is het overwegend helder en duidelijk hoe men er mee om moet gaan.

- Deze groep bladert naar de partij van keuze, zoekt vervolgens de kandidaat van keuze op en het bijbehorende kandidaatnummer en kleurt vervolgens op het stembiljet het bolletje naast dit nummer rood.
- Een enkeling twijfelt achteraf of de juiste partijlijst er wel bij is gepakt. De lijst met kandidaten is duidelijk als men er in alle rust naar kijkt. Dit is niet altijd de setting of situatie tijdens het stemmen, waardoor men mogelijk minder goed kijkt. Tijdens het interview vraagt de kiezer zich hardop af of bijvoorbeeld tabbladen (met daarop de partij/ lijst) of een inhoudsopgave voorin het niet nog duidelijker zouden maken bij welke lijst men is.
- Daarnaast vraagt een deel zich af waarom een overzicht van de kandidaten (zoals het brievenbusmodel) niet opgehangen kan worden in het stemhokje, zodat er niet gebladerd hoeft te worden. Met name omdat het bladeren een extra drempel kan vormen wanneer iemand druk ervaart door de doorstroom op het stembureau. Met het ophangen van een kandidatenoverzicht kan in één oogopslag het kandidaatnummer gecontroleerd worden en zo gemakkelijker worden gemaakt.
- Ook is er een opmerking gemaakt over dat het boekje viezig was, met vette vingers. Met daarbij de opmerking dat het daarom (vaker) vervangen mag worden.
- Tot slot, is er door een aantal oudere deelnemers aangegeven dat de leesbaarheid van de kandidaten te wensen over laat door de kleine letters.

“Ik heb de lijst met kandidaten van tevoren thuis bekeken en op welk nummer de kandidaat stond, dat nummer heb ik onthouden.”

“Ik was het nummer vergeten, maar er ligt een boekje. Dan zoek je de partij en persoon en dan vul je het in. Het is zo simpel als wat! Scheelt heel veel papier.”

Bijlage 1 - Onderzoeksverantwoording

Methode en procedure

Het kwalitatieve onderzoek is uitgevoerd aan de hand van 30 individuele diepte-interviews van 30 minuten. Alle gesprekken zijn online uitgevoerd met MS-Teams. Betrokkenen van OSAGE en BZK hebben online meegekeken met het onderzoek.

Stimulusmateriaal

Tijdens het onderzoek zijn de volgende uitingen/ materialen voorgelegd:

- Een fictief stembiljet
- Een fictieve lijst met kandidaten
- Voor de zekerheid was ook de lijst met kandidaten brievenbusmodel beschikbaar, indien een deelnemer hiernaar verwees of niet mee bekend was.

Onderzoeksdoelgroep

In totaal 30 kiezers, uit een van de 10 experimenteergemeenten:

- n=6 kiezers van 18 tot en met 30 jaar
- n=6 kiezers van 31 tot en met 40 jaar
- n=6 kiezers van 41 tot en met 55 jaar
- n=6 kiezers van 56 tot en met 65 jaar
- n=6 kiezers van 66+ jaar
- Per leeftijdscategorie: n=3 uit een gemeente die voor de eerste keer meedoet aan het experiment en n=3 uit een gemeente die al eerder hebben deelgenomen.

n=15 kiezers kwamen uit experimenteergemeenten waar eerder is gestemd met een nieuw stembiljet:

- Alphen aan de Rijn (n=3)
- Boekel (n=6)
- Midden-Delfland (n=4)
- Tynaarlo (n=2)

n=15 kiezers kwamen uit experimenteergemeenten waar niet eerder is gestemd met een nieuw stembiljet:

- Gouda (n=2)
- 's-Hertogenbosch (n=1)
- Leiden (n=3)
- Meierijstad n=3)
- Nijmegen (n=4)
- Soest (n=2)

Per leeftijdsgroep een spreiding op:

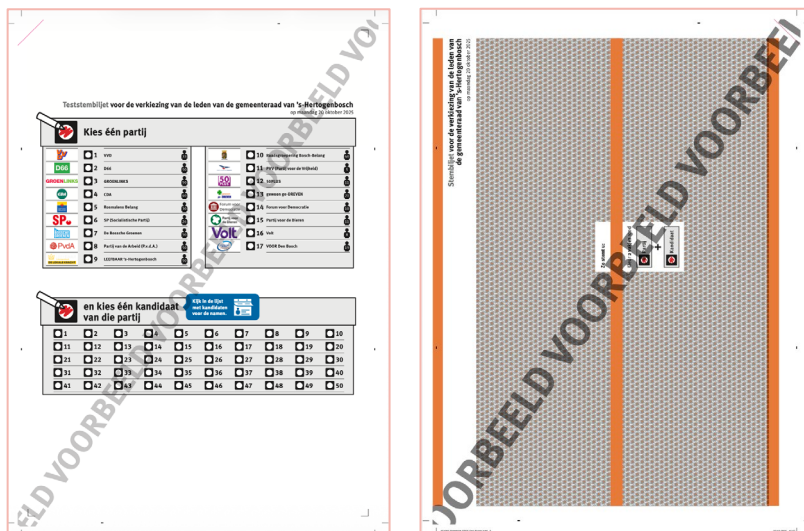
- Leeftijd
- Gemeenten
- Genderidentiteit
- Opleidingsniveau

Werving

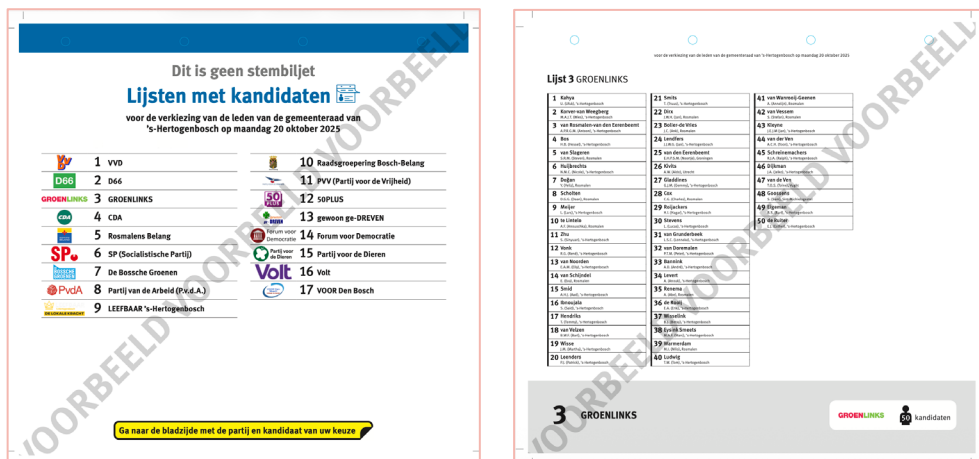
Kiezers zijn in een van de 10 gemeenten geworven door studenten die hen, onder verantwoording van MARE, hebben gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. Voor de indeling van gesprekken heeft MARE conform de respondentencriteria een selectie kiezers uitgenodigd. Voor deelname hebben zij een passende (financiële) vergoeding ontvangen.

Bijlage 2. Stimulusmateriaal

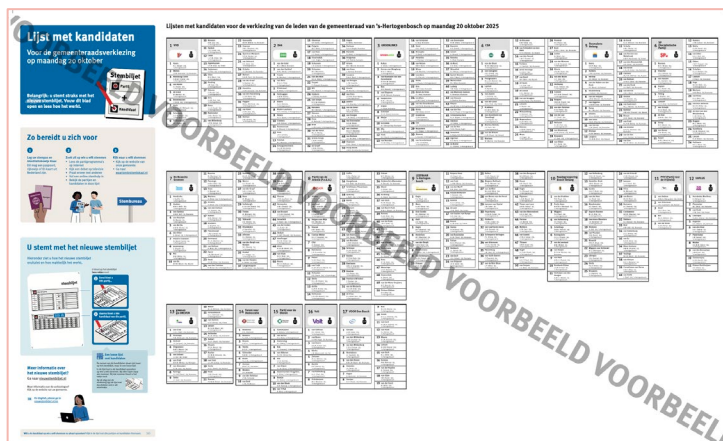
Stembiljet

Lijst met kandidaten stemblokje

Lijst met kandidaten brievenbus

Transformatorweg 74 • 1014 AK Amsterdam
t +31 (0)20-6705020
www.mare.amsterdam